

J. Peregrin: Obrat k jazyku: druhé kolo (postanalytická filosofie USA)

Filosofia, Praha 1998

Autora publikácie *Obrat k jazyku: druhé kolo (postanalytická filosofie USA)* Jaroslava Peregrina azda ani netreba slovenskému čitateľovi predstavovať. Tento český filozof, v súčasnosti pôsobiaci na Karlovej univerzite, kde vyučuje sémantiku a analytickú filozofiu, má za sebou už celý rad publikácií, ako aj prekladov niekoľkých zásadných prác z oblasti analytickej filozofie.

V roku 1992 sa na knižných pultoch objavil *Úvod do analytickej filozofie*, ktorý možno chápať predovšetkým ako pokus zo strany Peregrina oboznámiť českého a slovenského čitateľa s hlavnými myšlienkami analytickej filozofie. *Obrat k jazyku: druhé kolo* by sme mohli chápať aj ako akési voľné pokračovanie tohto diela, avšak s tým rozdielom, že už neponúka analytickú filozofiu v kocke, ale informuje o jej súčasnejšej vetve – postanalytickej filozofii.

Z hľadiska štruktúry je táto publikácia rozdelená na dve hlavné časti. V prvej časti s názvom *Obrat k jazyku a analytická filozofia* Peregrin jednoduchým a prehľadným spôsobom podáva výklad hlavných myšlienok postanalytickej filozofie, a to z hľadiska tak diachronickej, ako aj synchronickej perspektívy.

Druhú časť tvorí výber článkov hlavných predstaviteľov postanalytickej filozofie. Peregrin tu zároveň figuruje aj ako ich prekladateľ do češtiny. Konkrétne ide o Quina (*Ontologická relativita*), Sellarsa (*Význam ako funkčná klasifikácia*), Davidsona (*O samotnej myšlienke pojmovej schémy*), Goodmana (*Slová, diela, svety*), Rortyho (*Skúmanie ako rekontextualizácia: antidualistické poňatie interpretácie*) a Putnama (*Otázka realizmu*).

Lingvistický obrat¹ znamená prenesenie problémov filozofie na úroveň jazyka. Znamená uvedomenie si, že riešiť otázky filozofie možno iba analýzou jazyka, v ktorom boli položené a v ktorom majú byť zodpovedané. Za priekopníka tohto obratu sa pokladá Frege, pričom najprepracovanejšiu formu takéhoto prístupu k jazyku ponúka hlavne filozofia logického atomizmu. Jej východiskom bol metafyzický realizmus, koncepcia založená na dualizme sveta opisovaného jazykom a sveta samého osebe, neskresleného jazykom. Analýza jazyka mala naučiť používať ho tak, aby svet neskresľoval.

¹ Pomenovanie *lingvistický obrat* bolo prevzaté z rovnomennej antológie pragmatizmu *Linguistic Turn* (1967), ktorej editorom bol Richard Rorty.

Už jedno z kľúčových diel analytickej filozofie, Wittgensteinov Logicko-filozofický traktát, ukázalo prvé problémy takejto koncepcie. Ak chceme hovoriť o vzťahu jazyka a sveta, nemôžeme o ňom hovoriť v jazyku. Popisujúce nemôže byť súčasťou popisovaného.

„Druhé kolo obratu k jazyku“ charakterizované menami tých filozofov, ktorých práce táto knižka prináša, vychádza z poznania, že vzťah medzi jazykom a svetom je omnoho komplikovanejší, než aby bolo rozumné ho vnímať ako vzťah odrážania, zrkadlenia či korešpondencie. ... kľúč je v tom, že jazyk by sa nemal chápať ako prostriedok vyjadrovania či reprezentovania sveta, ale skôr ako nástroj, ktorý nám svojím špecifickým spôsobom pomáha s týmto svetom interagovať a našimi ľudskými cestami sa s ním ‘vyrovnávať’.“ (42)

Čo presne znamená odmietnutie metafyzického realizmu a aké nové oblasti filozofických skúmaní z takého odmietnutia plynú, sa čitateľ môže podrobnejšie dozvedieť po prečítaní Peregrinom vybraných a preložených článkov. Podľa môjho názoru je tento výber naozaj dobre zostavený, pretože čitateľovi nielen ponúka možnosť oboznámiť sa s prácami hlavných predstaviteľov „druhé kolo“, ale zároveň sa čitateľ môže presvedčiť o tom, že tento prúd zďaleka nie je jednoliatym prúdom a že súčasnú filozofiu obohacuje množstvom aktuálnych problémov. Ontologická relativita, holistická teória významu, interná forma realizmu alebo problém nesúmerateľnosti pojmových schém sú len niekoľké zo zaujímavých oblastí, ktoré táto knižka ponúka na zamyslenie.

Napríklad v Quinovom článku sa môže čitateľ dozvedieť, že ontológia akejkoľvek teórie je relatívna. To znamená, že o X možno hovoriť vždy len v rámci jazyka nejakej teórie, ktorá ho postuluje. X v absolútnom zmysle, neskreslené nijakou teóriou, neexistuje. Každá teória sa zaväzuje na existenciu určitých entít. Pojem existencie nahrádza pojem ontologického záväzku. Teória sa tak iba zaväzuje na existenciu X, nenárokuje si na jeho absolútnu platnosť.

Vzťahom teórie a vonkajšieho sveta sa zaoberá aj Davidsonov článok. Jeho hlavným predmetom sú pojmové schémy. Davidson sa pokúša presvedčiť čitateľa o tom, že hovoriť o pojmovej schéme na jednej strane a o obsahu, na ktorý by sa mala „napasovať“, na druhej strane, je príliš dogmatické. Taktiež sa pokúša o zúčtovanie s pojmovým relativizmom, na základe ktorého je prípustné hovoriť o nesúmerateľnosti a vzájomnej nepreložiteľnosti dvoch pojmových schém. Aby sme mohli niečo označiť za pojmovú schému, musí mať podľa Davidsona niečo spoločné s tou našou, v opačnom prípade by neexistoval dôvod domnievať sa, že máme dočinenia s pojmovou schémou. Aby mohlo byť niečo jazykom, musí byť preložiteľné do nášho jazyka.

Chápať význam ako funkčnú klasifikáciu podľa Sellarsa znamená, že zistiť význam nejakého výrazu je to isté ako zistiť jeho fungovanie v jazyku, do ktorého patrí. Znamená to zistiť, ako ho ľudia, ktorí mu rozumejú, používajú. Nejde už, ako to bolo u mysliteľov prvého kola obratu k jazyku, o záležitosť priradenia nejazykového prvku sveta jazykovej entite.

O tom, že existuje mnoho rôznych verzií sveta, hovorí v poradí štvrtý, Goodmanov príspevok. Tieto jednotlivé verzie sú na seba navzájom neredukovateľné. Nie je možné ich redukovat' na žiadny spoločný základ. Rozdiel medzi nimi môže byť

rozdielom v obsiahnutých entitách, dôraze na jednotlivé aspekty alebo v skladbe štruktúry takejto verzie. Nemá zmysel hľadať medzi verziou a svetom vzťah korešpondencie. Za týmito verziami neexistuje nič, čo by bolo osebe uchopiteľné. Hovoriť možno iba o jednotlivých verziách sveta, „ktoré nie sú 'nachádzané' vo svete, ale vstavané do sveta“. (139)

Rortyho článok je venovaný vzťahu medzi presvedčeniami. Tento vzťah opisuje Rorty pomocou metafory siete presvedčení. Nie je možné hovoriť izolovane o jednotlivých presvedčeniach. Každé má svoj kontext, pričom zmenou jednotlivých presvedčení a následne vzťahmi medzi nimi prichádza k tzv. rekontextualizácii. Môže existovať mnoho slovníkov, kontextov, ale žiadny z nich nemá privilegované postavenie. Nemá ani zmysel hľadať dichotómiu medzi predmetmi vonkajšieho sveta a kontextmi. Všetky predmety sú už kontextualizované.

V poradí posledný príspevok z pera ďalšieho filozofa „druhého kola“ Putnama ponúka riešenie vzťahu medzi jazykom a svetom vo forme interného realizmu. AJ Putnam je presvedčený o tom, že nie je možné stáť kdesi mimo a porovnať výpovede o svete so svetom samotným, oslobodeným od jazyka. Napriek tomu existuje v jazyku mnoho tvrdení, ktoré sú pravdivé a ich pravdivosť závisí od sveta. Svet by existoval aj bez hovoriacich bytostí, no neexistovali by pravdy.

Celkovo by som knihu *Obrat k jazyku: druhé kolo* hodnotila ako skvelý prínos k filozofickej literatúre dostupnej na slovenskom alebo českom trhu. Peregrin sa opäť prejavil ako autor píšuci skvelým štýlom. Jeho úvod je bohatý na informácie a zároveň sa číta plynulo.

Súhlasím s tým, že tvrdenie o tom, že túto tému pokladám za zaujímavú, je subjektívna záležitosť. Na druhej strane som však presvedčená o tom, že hĺbka a význam myslenia súčasných postanalytických filozofov na jednej strane a oboznámenosť a rozpracovanosť tejto problematiky u nás na druhej strane vedú k paradoxnej disproporcii. Vďaka recenzovanej publikácii sa už slovenský čitateľ aj bez znalosti angličtiny môže oboznámiť so súčasnou americkou filozofiou. Do pozornosti by som túto knihu odporúčala nielen tým, ktorí sa zaujímajú o analytickú filozofiu, ale každému, kto má k súčasnej filozofii pozitívny vzťah.

Monika Šubrtová